

Una tipologia documental: **Els "Notularum" de l'Arxiu Diocesà 1800-1860**

JOSEP M. MARQUÉS

ertes sèries arxivístiques necessiten, per al seu ús, una informació prèvia. Es el cas de la sèrie "Notularum" de l'Arxiu Diocesà. La guia que vam compondre el 1982 diu escuetament que comença amb escriptures beneficials el 1292, i que, quan entra al segle XIX, evoluciona lentament cap a una col·lecció d'expedients, closos per decret del vicari general.

No es podia dir gaire res més en una introducció de cinc línies. Ni tampoc en teníem el coneixement que ens n'ha donat la recent confecció d'un repertori de prop d'un miler de pàgines, que recull justament les escriptures que no són de caràcter beneficial. Quan s'hagin elaborat els índexs de noms de lloc i de persona d'aquest repertori, seran fàcilment accessibles els cent-setanta volums de la sèrie, mina riquíssima d'informació sobre l'organització de la vida religiosa a les comunitats locals, principalment les parròquies.

L'autonomia diocesana va sofrir un cop dur en el s. XVIII. Per una banda la Santa Seu, directament o a través del nunci de Madrid, intervenia en gairebé totes les concessions de caràcter eclesiàstic. Per altra, la monarquia borbònica, sobretot després del concordat de 1753, va considerar les cúries diocesanes com a organismes subalterns de la seva pròpia organització. No sols nomenava bisbes, sinó que fins i tot era necessari a aquests de consultar-li el nomenament dels vicaris generals, que en algun cas va expedir el propi govern. Els "Notularum" del s. XVIII colleccionen abundants cartes de la Reial Cambra i del Consell d'Estat on es prenen disposicions que el bisbe o el vicari general no havien sinó d'executar. Des d'aquest punt de vista representen una font de primer ordre per constatar el cesaropapisme imperant en l'època. Inicialment, el bisbe es serví del vicari general per resoldre aquests afers; entrant el s. XIX, en canvi, passa la papereta de les relacions amb el govern al seu secretari de cambra, i així deixen de trobar-se'n els testimonis al fons arxivístic del que estem parlant.

Privat d'aquestes competències, el vicari general, darrer responsable dels "Notularum", no va restar sense feina. Com a provisor, hagué de sentenciar multitud de plets, que han romàs a l'arxiu; n'hem catalogat 8.000 dels s. XVI-XVIII. Examinà la

documentació per concedir innumerables dispenses matrimonials, tant d'amonestacions, que despatxava directament, com de parentiu, que calia demanar a Roma. Però la seva notaria es concentrà en un tipus precís d'afers, que descriurem sintèticament i per ordre alfabètic, resumint el repertori que hem elaborat dels llibres "Notularum", de 1800 a 1860.

Bancs d'església.

Entre 1800 i 1850 es sol·licita sovint (promig de 5 anuals entre 1800 i 1805) al bisbat la concessió o confirmació del dret de tenir un banc en un lloc determinat de l'església a favor d'una família. No falta el cas d'un propietari, resident en un poble, que obté la concessió de banc en un altre poble, on posseeix un mas. Però més sovint sembla tractar-se de concessions a persones que, o bé fins al moment present no residien en un lloc, o bé no havien tingut interès en tenir seients fixos a l'església; creiem que són un índex de migracions internes.

Beneficis.

La desamortització modificà profundament el sistema beneficial, base dels sosteniment del clergat.

El 1800 el vicari general deixava constància als "Notularum" d'alguns pocs beneficis que, essent de renda insuficient, no eren administrats pel seu titular o obtentor, sinó que havien estat donats en administració a un eclesiàstic o bé a la família dels fundadors. Es deia aleshores que el benefici estava en règim d'economat, i els ecònoms havien de donar

comptes periòdicament dels ingressos generalment censals i de les despeses fetes - sobretot celebració de sufragis, i també plets per al cobrament-.

Els comptes d'administració de beneficis vacants presentats al vicari general per la seva aprovació, assoleixen un màxim d'uns 18 anuals per al quinquenari 1848-1852. Després disminueixen, sigui a causa de la desamortització, sigui perquè una llei de 19 d'agost de 1841 permeté als hereus dels fundadors de beneficis familiars (en castellà, "capellans de sang"), de recuperar els capitals fundacionals, i aplicar-los a les seves utilitats personals. El procés de privatització d'aquesta mena de fundacions ha deixat molta informació als "Notularum", en forma d'exhorts judicials, entre 1840 i 1848, i desperta la curiositat de saber quines fundacions es privatitzaren i quines no.

Després de 1836 apareix un nou tipus d'acte, titulat "Decret de censal"; el vicari general aprova la inversió en censals de capitals de beneficis - o bé de fundacions i aniversaris- procedents de censals lluitos. I eventualment aprova també vendes de terres de propietat eclesiàstica. Són testimonis de la perduració d'aquestes institucions.

Confraries.

El 1800 hom continuava aprovant estatuts de confraries, principament de la Minerva i del Roser, en parròquies on encara no existien, i s'enregistraven a la nostra sèrie arxivística. La darrera que hi constà és la de la Minerva del Sallent, erigida el

1833. No se'n tornarien a fundar fins al 1863.

Dispenses.

Dues classes de dispenses s'anotaren als "Notularum". La més freqüent era la que concedia la Santa Seu a favor dels capellans mancats de vista, a fi de poder celebrar una missa que sapiguessin de memòria. Acompanyades d'informes mèdics, no manquen d'interès. Més en tenen les dispenses dites d'irregularitat, que concedia la nunciatura a joves que desitjaven ordenar-se després d'haver fet ús d'armes. No sols la guerra del Francès, sino també la dels matiners, i fins la persecució de trabucaires es reflecteix en aquestes dispenses.

Indulgències.

Les indulgències que se sol·liciten a la Santa Seu són d'altar privilegiat o bé per als participants en els novenaris d'Animes i per a membres de confraries. Des de 1837 no se'n demanen més, o bé deixaren d'anotar-se; abans són un indicador de la vitalitat de certs cultes.

Eleccions.

S'inscririen als "Notularum" les actes d'elecció d'abadesses dels monestirs de les caputxines de Girona i de les agustines de Peralada, així com les de les prioros de les Beates de Girona. Altres monestirs, com Sant Daniel, eren exemples de l'autoritat diocesana.

Explotacions de voluntat.

La professió religiosa de les monges anava precedida d'un acte pel que un comissionat del vicari general procurava assegurar-se de la llibertat de la

candidata. Al principi, les referides exploracions són només de clareses de Castelló i Girona, i de les caputxines; cap al 1830 comencen a trobar-se'n de Sant Daniel, de Cadins i de les Beates. De vegades contenen informació sobre el poble de procedència de les novícies. Cap a 1830 professava un promig anual de cinc monges, quantitat que es tornà assolir només entorn de 1860. No s'inscrivien ací les exploracions de voluntat de monges de la vida activa: escolàpies, Cor de Maria o carmelites de la caritat.

Llicències.

Són curioses les llicències a sacerdots calbs per portar peluca, que havia de tenir una imitació de la tonsura. Són rares, en canvi, les que es donaven per demanar almoines, per exemple, pel Sant Crist de Balaguer.

Oratoris privats.

La concessió d'oratori domèstic la feia la Santa Seu; l'autoritat diocesana es limitava a assegurar-se que el local de la casa destinat a oratori estigués en condicions. La nòmina de peticionaris d'oratori privat recull la majoria de propietaris importants dels pobles i -abans de 1830- de les famílies benestants de les ciutats. També hi figuren, fins cap a 1840, eclesiàstics destacats, com canonges. Tenir oratori suposava un acte d'adhessió al Papa, que el concedia, una professió pública de fe i uns certs mitjans econòmics suficients per instal·lar-lo i per procurar que de tant en tant un sacerdot hi celebrés la missa. Creiem de notable interès el repàs de la llista de beneficiaris d'aquesta

concessió. El promig és de 10 anuals entre 1800 i 1805, i de 2 anuals cap al 1850.

Relíquies.

El control de les relíquies per part de l'autoritat diocesana comença a deixar constància als "Notularum" durant el s. XVIII. Persones o institucions, com parròquies o confraries, es procuraven sobretot a Roma relíquies de totes menes; també hi havia ordres religiosos que en podien facilitar. Les relíquies venien acompanyades de la seva "autèntica" o certificat expedid per l'autoritat que havia controlat el moment en que eren posades al reliquiari. Però no podien se posades al culte fins que el vicari general no les hagués revisat, comprovant que l'"autèntica" era legítima i que corresponia al reliquiari. També, en el cas que hom encarregués la joier un nou reliquiari, calia que el mateix vicari general les traslladés a aquest des de l'antic, i les segellés.

Les relíquies són un fet important dins de la pietat del s. XIX. És comprensible que les parròquies procurassin de proveir-se d'una relíquia de la Veracreu. Però hi ha dues preguntes pertinents que hom pot fer-se i respondre's a través dels nostres registres. La primera és: **qui demana relíquies?** Sacerdots i monges, evidentment. **Parròquies que desitgen tenir les restes santes del seu patró?**, igualment. Però també seglars, homes i dones. Potser aquests s'hi interessaven més a finals del s. XVIII; Martí de Carles, de la Plaça del Vi de Girona, es presentà un bon dia de 1784 a la cúria amb 33 reli-

quiariis diferents! Són 36 els reliquiariis que es presenten a la cúria entre 1800 i 1806; 42, entre 1807 i 1818, i 47 entre 1837 i 1847.

Una altra pregunta òbvia versa sobre les relíquies que es demanen. Ja hem insinuat les de la Veracreu. Des de finals del s. XVIII la procedència romana de les restes santes privilegiava els màrtirs de les catacumbes; a Girona arribaren també les de Santa Filomena, de la que tant devot era el rector d'Ars. Les de sants del s. XVI, com Teresa de Jesús o Francesc Xavier, tenen una bona presència. Certs lots de relíquies, on s'incloïen fragments de la columna de l'assotament, la capa de Sant Josep i el vel de la Mare de Déu, prou freqüents, fan pensar en una concepció més aviat evocadora que no pas històrica d'aquests objectes. De sants autòctons es difonen més o menys les del beat Josep Oriol i les del beat Dalmau Moner.

Hi ha als "Notularum" de 1800-1860 altres documents de tipologia diversa; nomenaments de curials, professions de fe emeses per rectors i abats - la darrera, de 1833- concòrdies i transaccions, llicències d'ensenyar (fins a 1827). Totes plegades deixen mirar la societat eclesiàstica per un biaix inèdit. Les crisis de les guerres, de la desamortització i de la manca de bisbe de la Diócesi entre 1810 i 1817, i entre 1834 i 1848 no interromperen una continuïtat de visa al poble cristià i una continuïtat de govern des de la cúria diocesana.